

УДК 94(477):323.1

*Н. М. Кіндрачук***НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ
В КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІЙ ТВОРЧОСТІ 60-х —
ПЕР. ПОЛ. 70-х рр. ХХ ст.**

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

Кіндрачук Надія Мирославівна, к. і. н., доц., доцент кафедри історіографії і джерелознавства, e-mail: jasmin_2@list.ru

АНОТАЦІЯ

Досліджено національне самовизначення українців в культурно-мистецькій творчості протягом 60-х — пер. пол. 70-х рр. ХХ ст., з'ясовано місце та роль національно-патріотичних питань в кіномистецтві, літературній та музичній спадщині українства, проаналізовано становище української культури в умовах тоталітаризму, вивчено тогочасні умови творчої самореалізації українців, показано вплив суспільно-політичних факторів на культурну сферу українського народу в окреслений період.

Українська культура протягом 60-х — пер. пол. 70-х рр. ХХ ст. відчула на собі досконало розгалужену систему контролю та насадження ідеологічного диктату правлячої партії, яка змушувала митців здійснювати пропаганду потрібного системі політичного курсу. Однак національно свідома творча інтелігенція України в тяжкий період утисків та репресій, контролю з боку КПРС — КПУ, заборони національних мотивів зуміла в своїй багатогранній культурно-мистецькій спадщині відобразити національно-патріотичний дух українського народу і цим самим підтримала внутрішню свободу української нації в тяжкі періоди бездержавності, надихала українських патріотів на боротьбу за збереження ідентичності народу. Право на вільний національний розвиток у своїх творах обстоювали українські літератори, письменники, поети, композитори, кіноактори, кінорежисери, сценаристи, музиканти.

Ключові слова: українська культура; творча інтелігенція; національне питання; самовизначення нації; народ; ідеологічне поневолення; диктатура.

Н. М. Киндрачук

**НАЦИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ УКРАИНЦЕВ
В КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТВОРЧЕСТВЕ 60-х —
ПЕР. ПОЛ. 70-х гг. XX в.**

ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет
имени Васи́лия Стефаника»,
ул. Шевченко, 57, г. Ивано-Франковск, 76018, Украина

Киндрачук Надежда Мирославовна, к. и. н., доц., доцент кафедры
историографии и источниковедения, e-mail: jasmin_2@list.ru

АННОТАЦИЯ

Исследовано национальное самоопределение украинцев в культурно-художественном творчестве в течение 60-х — пер. пол. 70-х гг. XX ст., выяснено место и роль национально-патриотических вопросов в киноискусстве, литературном и музыкальном наследии украинского народа, проанализировано положение украинской культуры в условиях тоталитаризма, изучены тогдашние условия творческой самореализации украинцев, показано влияние общественно-политических факторов на культурную сферу украинского народа в рассмотренный период.

Украинская культура в течение 60-х — пер. пол. 70-х гг. XX ст. почувствовала на себе разветвленную систему контроля и насаждения идеологического диктата правящей партии, которая вынуждала деятелей искусства осуществлять пропаганду нужного системе политического курса. Однако национально сознательная творческая интеллигенция Украины в тяжелый период притеснений и репрессий, контроля со стороны КПСС — КПУ, запрета национальных мотивов сумела в своём многогранном культурно-художественном наследии отразить национально-патриотический дух украинского народа и тем самым поддержала внутреннюю свободу украинской нации в тяжелые периоды безгосударственности, вдохновляла украинских патриотов на борьбу за сохранение идентичности народа. Право на свободное национальное развитие в своих произведениях отстаивали украинские литераторы, писатели, поэты, композиторы, киноактеры, кинорежиссеры, сценаристы, музыканты.

Ключевые слова: украинская культура; творческая интеллигенция; национальный вопрос; самоопределение нации; народ; идеологическое порабощение; диктатура.

N. M. Kindrachuk

**UKRAINIAN NATIONAL SELF-DETERMINATION
IN CULTURE AND ART IN THE 1960s — THE FIRST HALF
OF THE 1970s**

State Institution of High Education
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»,
57 Shevchenka Street, Ivano-Frankovsk, 76018, Ukraine

Kindrachuk Nadia Myroslavivna, PhD in History, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Historiography and Source Studies, e-mail: jasmin_2@list.ru

ABSTRACT

The paper explores national self-determination of Ukrainians in culture and art during the 1960s — the first half of 1970s. The place and role of national and patriotic issues in cinema, literary and musical heritage of Ukrainians are studied. The situation of Ukrainian culture under totalitarian regime is analyzed. The author studies the then existing conditions for creative self-realization of Ukrainians. The influence of socio-political factors on the cultural sphere of the Ukrainian people during that period is shown.

Ukrainian culture during the 1960s — the first half of the 1970s suffered from an extensive control system and propagation of the ideological dictatorship of the ruling party, which forced artists to popularize the policy required by the system. However, in the difficult period of oppression, repression and total control by the Communist Party of the Soviet Union — the Communist Party of Ukraine, a period in which national motifs were prohibited, nationally conscious and creative Ukrainian intellectuals managed to reflect in their multifaceted cultural and artistic heritage the national patriotic spirit of Ukrainian people thus supporting the inherent freedom of Ukrainian nation in the difficult times of statelessness. The intellectuals inspired Ukrainian patriots to fight for preservation of national identity. The right to a free national development was defended in the works of Ukrainian literary men, writers, poets, composers, film actors, film directors, script writers and musicians.

Key words: ukrainian culture; creative intellectuals; national issue; self-determination of nation; the people; ideological enslavement; dictatorship.

60-ті — пер. пол. 70-х рр. ХХ ст. відзначилися плеядою національно свідомих, талановитих, глибоко патріотичних представників української нації, які своїми вагомими творчими здобутками збагатили самотутню культурно-мистецьку спад-

щину українського народу. В тяжкий період русифікації, цілеспрямованої асиміляції українства, заборони і утисків всього національного під приводом формування єдиного радянського народу українська інтелігенція зуміла зберегти самобутню українську культуру, звичаї та традиції, рідну мову як головний фактор ідентифікації українського народу як нації.

Зі здобуттям незалежності України створилися сприятливі умови для вільного вивчення радянського минулого українського народу, переосмислення власної історії та культури. Тому питання всебічного дослідження національного самовизначення українців в культурно-мистецькій творчості протягом 60-х — пер. пол. 70-х рр. XX ст. є надзвичайно актуальним і вимагає особливого підходу у вивченні.

Політика радянської влади другої пол. XX ст. та її ідеологічний контекст щодо культурно-мистецької спадщини українців, ідентифікації українського народу як нації частково висвітлено в працях таких авторів, як: О. Заплотинська [7], Л. Крупник [8], О. Новицька [10], М. Черненко [14] та ін. В поле зору науковців потрапили тільки окремі аспекти зазначеної теми, зокрема вплив процесів десталінізації на свідомість українців і морально-ціннісні ідеали радянського суспільства, наступ радянської влади на українські народні традиції, дослідження матеріальної й духовної культури українського народу в окреслений період. Та все ж таки в науковій літературі досліджувана тема досі залишається недостатньо вивченою. Це дає нам можливість продовжити роботу у цьому перспективному напрямку.

Отже, в центрі уваги даної статті — дослідження національної самовизначеності українців в культурно-мистецькій творчості протягом 60-х — пер. пол. 70-х рр. XX ст., з'ясування місця та ролі національно-патріотичних питань в кіномистецтві, літературній та музичній спадщині українства, аналіз впливу суспільно-політичних факторів на культурну сферу українського народу.

Період 60-х — пер. пол. 70-х рр. XX ст. відзначився самоствердженням української нації, її історії в культурно-мистецькій спадщині українського народу. Твори митців досліджуваного періоду відображали прагнення українців до національного самовизначення, а їхній зміст розкривав історичний період

перебування України під радянською владою, що супроводжувався русифікацією, ідеологізацією, нищенням національних особливостей, асиміляцією українства в радянській спільноті. Особливо болісними для української інтелігенції були репресії в галузі національно-мовної політики. Радянська влада усвідомлювала, що мова завжди була одним із головних чинників національної самоідентичності людини, народу, нації, тому всі свої сили спрямовувала на придушення національно-творчого потенціалу митців, які виявляли свою самобутню особливість. Однак українська інтелігенція завжди залишалася на сторожі всього українського, а особливо виразно це відображалось в поетичному слові. Так, український письменник, поет-лірик В. Сосюра наголошував, що «мова — це душа народу, народ без мови — не народ» [12, с. 432]. У своїй поезії зі зверненням до Міністра культури УРСР Р. Бабійчука (1956–1971 рр.) письменник сміливо з патріотизмом висловлював обурення нерозумінням влади цінності української мови та культури [14, с. 90].

Іншим видатним прихильником всього українського був відомий письменник, громадський діяч, засновник Української Гельсінської групи М. Руденко, якого було нагороджено найвищим орденом «Хоробрість за Свободу» австралійської організації, як одного з найвизначніших борців за національні права в СРСР [1, арк. 110]. У своїй творчості М. Руденко постійно порушував питання існування української мови та слова, які жорстоко придушувалися державною цезурою, закликав стати на захист своїх ідентичних основ, які самоідентифікують українців як націю. Український митець не погоджувався з позицією офіційної влади, адже не хотів поступитися своїми національно-патріотичними інтересами і, як наслідок, у 1973 р. його виключили із лав Комуністичної партії «за ідейно-політичні збочення в літературній творчості...», а у 1975 р. — із членів Київської організації Спілки письменників УРСР «за ідейні вчинки» [14, с. 98].

Вагомий внесок у вирішення національного питання належить й українському письменнику Б. Антоненку-Давидовичу, який теж не погоджувався з тогочасним комуністичним режимом [5, арк. 11]. В 1971 р. митець відкрито критикував Міністра освіти УРСР П. Удовиченка (1967–1971 рр.) за невміння говорити українською мовою, адже той, навіть не прочитавши

його книжки «Як ми говоримо» (1969 р.), заборонив її видання. З цього приводу письменник зазначив: «...серед Ваших прилюдних виступів є ще чимало людей, яким не байдуже, чи наш міністр освіти, як і належить йому, дбає про дальший розвиток української культури, а з нею освіти й мови, чи, ставши на шлях шонайшвидшої ліквідації того всього, надумав привселюдно паплюжити мову Шевченка, Франка й Лесі Українки...» [14, с. 91].

Період так званих «шістдесятників» дав поштовх створенню нових стилів в українській культурі, чогось авангардного, і максимально критичного щодо радянської влади та тодішнього режиму. Значне місце серед представників нової генерації належить Л. Костенко, яку неодноразово за любов до України критикували на письменницьких з'їздах, пленумах, нарадах [2, арк. 84]. Інший національний письменник Р. Іванчук теж переслідувався радянською владою за націоналістичні переконання і зв'язки із «зарубіжними буржуазними націоналістами» [5, арк. 32].

Потрібно відзначити, що значне місце в українській самоідентичності 60-х — пер. пол. 70-х рр. XX ст. відіграла творчість українського поета, правозахисника, одного із найактивніших представників руху «шістдесятників» В. Стуса. За власні переконання в необхідності української культурної автономії та заклики до боротьби за національну гідність і самостійність українського народу в добу СРСР його творчість була заборонена радянською владою, а його поезії вважали «ідейно незрілими», аполітичними [2, арк. 89–90]. В. Стус відкрито в своїх віршах констатував наслідки панування радянської влади в Україні, яка «підточила» українську націю: «Усе, що створене в Україні за останні 60 років, поточено бацією недуги. Як може розвиватися національне дерево, коли йому врубано півкрони? Що таке українська історія — без істориків, коли нема ні козацьких літописів, ні історії Руси, ні Костомарова, Маркевича, Бантиш-Каменського, Антоновича, Грушевського. Як може бути література, коли вона не має доброї половини авторів? І авторів першокласних — таких, як Винниченко, Хвильовий, Підмогильний» [13, с. 386].

Визначну роль у національному питанні досліджуваного періоду, збереженні історичної пам'яті та національної гідності

відіграло й кіномистецтво, яке також зазнавало утисків з боку радянської влади. Починаючи з 60-х рр. ХХ ст. на Київській кіностудії ім. О. Довженка з двох десятків стрічок, які щорічно випускалися, тільки дві-три знімалися українською мовою, а Одеська кіностудія всі фільми знімала тільки російською мовою [11, с. 505]. Лише після того, як російськомовний варіант фільму затверджувався в Москві, можна було створювати українськомовну версію. Крім того, якщо для сценаристів, які працювали на московській студії, було чотири інстанції по затвердженню фільмів, то для авторів з України таких інстанцій було шість, а саме: Київська студія, Міністерство культури УРСР, Художня рада, Головний комітет художніх фільмів, Міністерство кінематографії СРСР та Художня рада союзного міністерства [14, с. 123].

Кінорежисер, сценарист С. Параджанов з 1963 р. розпочав роботу над фільмом про національну культуру України під назвою «Тіні забутих предків». Під час його прем'єри (5 вересня 1963 р.) у кінотеатрі «Україна» в м. Києві відбувся політичний протест інтелігенції проти тогочасних арештів українських митців, зініційований С. Параджановим, І. Дзюбою та В. Стусом [14, с. 124]. І хоча національний бунт вгамувала влада, все ж ця подія мала велике значення для зародження дисидентського руху, а картина «Тіні забутих предків» увійшла в історію не тільки як уособлення самотності, звичаїв і національної культури українського народу, а й як вагомий національний виступ за українську незалежність.

Одноийменний сценарій С. Параджанова за новелою М. Коцюбинського «Інтермеццо», в якому порушувалося національне питання українців, не отримав дозволу на постановку. Згідно з доповідною запискою ЦК КПУ, сценарій переробляли двічі і все одно він був визнаний відділом культури як такий, що суперечив Постанові ЦК КПУ «Про подальший розвиток і поліпшення кіномистецтва на Україні» від 05.01.1971 р. та спотворював звучання новели М. Коцюбинського [4, арк. 32]. С. Параджанов зазнав жорстоких політичних репресій та був виключений зі складу Спілки кінематографістів України.

Одним із яскравих представників кіномистецтва, борцем за національну свободу окресленого періоду є Ю. Ілленко. Значною його операторською роботою став відомий фільм за сцена-

рієм І. Драча «Криниця для спраглих», який 29 січня 1966 р., після обговорення на засіданні художньої ради [6, с. 68–69] і неодноразового перероблювання у процесі зйомок був визнаний неприйнятним до постановки, про що, відповідно, вказувалося у Постанові ЦК КПУ «Про окремі серйозні недоліки в організації виробництва кінофільмів на Київській студії ім. О. П. Довженка» від 30.06.1966 р. [9, с. 653]. Фільм побачив світ лише в 1988 р.

У національно-культурній скарбниці українського народу 60-х — пер. пол. 70-х рр. ХХ ст. значне місце посіла також пісенно-поетична та музична творчість. Мовою пісні відтворювалась історія, в тому числі формування української нації, державності. В цьому аспекті потрібно відзначити творчу діяльність таких професійних колективів, як: заслужений державний хор імені Г. Верьовки, заслужена академічна хорова капела «Думка», заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Колос» та ін.

Справжніми тогочасним національними патріотами України були представники етнографічного хору «Гомін», який виник самочинно наприкінці 1969 р. Постійний склад цього музичного колективу брав участь майже у всіх тогочасних мітингах та акціях, які стосувалися національної історії, самоідентичності українського народу. Як утвердження нації і держави в його виконанні звучав несанкціонований гімн Т. Шевченка «Заповіт», зокрема в акції, присвяченій пам'яті Т. Шевченка, біля його пам'ятника в м. Києві [4, арк. 48], пам'яті князя Володимира Святославовича, поетеси Лесі Українки, історика, першого голови Центральної Ради УНР М. Грушевського та ін. [3, арк. 24]. Визначним у діяльності цього хору була пропаганда патріотичного духу, який був закладений в українській пісні, яка у їх виконанні звучала на українській землі, возвеличувала і утверджувала український народ, українську націю. За таку діяльність колектив неодноразово звинувачувався в «буржуазному націоналізмі», мав постійні проблеми з радянською владою, навіть через саму назву «Гомін», яку представники радянської влади вважали «націоналістичною» і порівнювали з назвою націоналістичної газети «Гомін України», яка видавалася у м. Мюнхені [4, арк. 49]. У діяльності керівника музичного колективу Л. Яценка радянська влада виявляла аполі-

тичність, у першу чергу, пов'язану з національним питанням, через що у 1971 р. його було виключено із Спілки композиторів УРСР, а колектив розпущено [4, арк. 45, 43].

Національною за своїм характером в досліджуваний період була також пісенно-музична спадщина В. Івасюка та О. Білаша. В творчості останнього надзвичайно популярною стала пісня «Два кольори» (1964 р.) написана на слова Д. Павличка. Вихід в світ цього музичного твору став досить небезпечним кроком в радянські часи історії України, адже, червоне і чорне були кольорами національно-визвольної армії бійців ОУН — УПА, однак це не стримувало розвиток національної творчості українського митця [14, с. 155].

Отже, виходячи з вищесказаного можна зробити наступні висновки про те, що національно свідомо творча інтелігенція України протягом 60-х — пер. пол. 70-х рр. ХХ ст. зробила вагомий внесок в боротьбу за українську національну ідею та сильний вклад в пропаганду української культури і державності, надихала українських патріотів на боротьбу за збереження ідентичності народу. В тяжкий період утисків, репресій, контролю з боку КПРС — КПУ, заборони і гоніння всього національного під приводом формування єдиного радянського народу, в умовах ідеологічного поневолення українські митці зуміли в своїй багатогранній культурно-мистецькій спадщині відобразити національно-патріотичний дух українського народу, національну стійкість українців. Підтримувана ними національно-патріотична тематика в кіномистецтві, літературі та музичній творчості посилювала внутрішню волю народу, прагнення до національного самовизначення, об'єднувала та ідентифікувала кожного і всіх в єдину українську націю.

Література та джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 5235. — Оп. 1. — Спр. 1192. — 124 арк.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). — Ф. 1. — Оп. 25. — Спр. 183. — 126 арк.
3. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 25. — Спр. 359. — 29 арк.
4. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 25. — Спр. 515. — 91 арк.
5. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 25. — Спр. 666. — 32 арк.
6. Брюховецька Л. І. Кіносвіт Юрія Іллєнка / Л. І. Брюховецька. — К., 2006. — 288 с.

7. Заплотинська О. О. Літературно-мистецький простір 1970-х: політика партії та інтелектуальний нонконформізм / О. О. Заплотинська // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. — К., 2005. — Вип. 9. — С. 405–419.
8. Крупник Л. О. Професійні спілки і творча інтелекція в 60–70-х роках ХХ століття / Л. О. Крупник // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. — 2000. — № 1 (5). — С. 8–10.
9. Литвин В. Історія України / В. Литвин. — К. : Наукова думка, 2006. — 728 с.
10. Новицька О. Проблема засвоєння стилістики народного мистецтва радянською художньою промисловістю 1960–1980-х рр. / О. Новицька // ВПУ: Мистецтвознавство. — Івано-Франківськ: Плай, 2001. — Вип. IV. — С.145–153.
11. Новітня історія України (1900–2000) / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. П. Дрожжин та ін. — К.: Вища школа, 2002. — 663 с.
12. Сосюра В. М. Вибрані твори: в 2 т. / В. М. Сосюра. — К. : Наукова думка, 2000. — Т. 1: Поетичні твори. — 648 с.
13. Стус В. Таборовий зошит: вибрані твори / В. Стус. — К. : Факт, 2008. — 452 с.
14. Черненко М. В. Національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України (60–80-ті рр. ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук : 26.00.01 / Маргарита Валеріївна Черненко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2011. — 223 с.

REFERENCES

1. *Information on the awarding M. Rudenko with the diploma «Courage for Freedom»*. (1982). Fund 5235. Description 1. Case. 1192. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlyady ta upravlinnya Ukrayiny — The Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Kyiv.
2. *On the situation in contemporary young Ukrainian poetry*. (1969–1970). Fund 1. Description 25. Case 183. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.
3. *References of the departments of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, the information of the Kiev city party on antisocial activities of the amateur choir «Echo», 1970–1971*. Fund 1. Description 25. Case 359. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.
4. *Memorandum of the Central Committee of the Communist Party «On the work of young literature and art employees» 10. 06. 1971, 1971–1972*. Fund 1. Description 25. Case 515. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.

5. *On the ideological sabotage of the bourgeois-nationalist propaganda...* Fund 1. Description 25. Case 666. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh obyednan' Ukrainy — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.
6. BRYUKHOVETS'KA, L. I. (2006) *Kinosvit Yuriya Illyenka — The cinema World of Yuriy Illienko*. Kyiv (in Ukrainian).
7. ZAPLOTYNS'KA, O. O. (2005) Literaturno-mystets'kyu prostir 1970-kh: polityka partiyi ta intelektual'nyy nonkonformizm — The literary and artistic area of the 1970s: the party policy and intellectual non-conformism — *Ukraine in the XX century : Culture, Ideology and Politics*. 9. p. 405–419 (in Ukrainian).
8. KRUPNYK, L. O. (2000) Profesiyni spilky i tvorcha intelihentsiya v 60–70-kh rokakh XX stolittya — Trade unions and artistic intellectuals during the 1960s and 1970s — *Bulletin of the Academy of Labour and Social Affairs of the Federation of Trade Unions of Ukraine*. 1 (5). p. 8–10. (in Ukrainian).
9. LYTVYN, V. (2006) *Istoriya Ukrainy — The history of Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
10. NOVYTS'KA, O. (2001) Problema zasvoyennya stylistyky narodnoho mystetstva radyans'koyu khudozhn'oyu promyslovisty 1960–1980-kh rr — The problem of mastering stylistics of the folk art by the Soviet art industry during the 1960s and 1980s. — *VPU: Art*. Vol. IV. p. 145–153. (in Ukrainian).
11. SLYUSARENKO, A. H. & HUSYEV V. I. & DROZhZhYN V. P. (2002) *Novitnya istoriya Ukrainy (1900–2000) — The modern history of Ukraine (1900–2000)*. Kyiv: Vyshcha Shkola (in Ukrainian).
12. SOSYURA, V. M. (2000) *Vybrani tvory: v 2 t. — Selected works: in 2 volumes*. Kyiv: Naukova Dumka. Vol. 1. (in Ukrainian).
13. STUS, V. (2008) *Taborovyy zoshyt: vybrani tvory — The camp notebook: selected works*. Kyiv: Fact (in Ukrainian).
14. CHERNENKO, M. V. (2011) *Natsional'no-patriotychni aspekty kul'turno-mystets'koyi spadshchyny Ukrainy (60–80-ti rr. XX st.) — The national-patriotic aspects of cultural and artistic heritage of Ukraine (1960s-1980s): The disseration for the degree of candidate of historical sciences: 26.00.01*. Kyiv. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 10 серпня 2015 р.